

Rapport 2005:8

Arkeologisk undersökning i västra delen av långhuset i Tuna Kyrka.

Fastighet: Tuna Prästbord

Socken: Tuna

Kommun: Sundsvall

Landskap: Medelpad

M
LÄNS MUSEET
VÄSTERNORRLAND

**Kulturmiljöavdelningen
Ola George**

Sammanfattning	3
Inledning	4
Syfte och metod	4
Äldre antikvariska uppgifter	4
Undersökningens utförade	7
Anläggningsbeskrivningar	9
Rutbeskrivningar	13
Fyndmaterialet	14
Tolkning och diskussion	14
Tekniska och administrativa uppgifter	16
Referenser	16

Bilagor

1. Fyndlista
2. Planer
3. Kartor
4. Fotolistor
5. Museets hemsida
6. Tidningsklipp

Sammanfattning

En mindre undersökning i västra delen av Tuna kyrkas långhus genomfördes av Länsmuseum Västernorrland år 2004.

Undersökningen blev möjlig då delar av kyrkans golv bröts upp i samband med renoveringsarbeten. Även 1928 undersöktes kyrkan i samband med renoveringsarbeten. Vid det tillfället kunde en liten medeltida kyrka vars rester ligger i den nuvarande kyrkans långhus och kor dokumenteras. Den medeltida kyrkan bedömdes vara byggd under 1200-talet.

Den huvudsakliga frågeställningen inför undersökningen 2004 var att kontrollera om Tuna kyrka haft någon byggnadsfas mellan 1200-talets lilla kyrka och slutet av 1770-talet. Utifrån resultaten av eventuella olika kyrkofaser och storleken av kyrkorummen skulle även befolkningsutvecklingens kunna uppskattas.

Undersökningen koncentrerades till området söder om mittgången i västra delen av långhuset. Flera gravar påträffades ytligt och de var störda av senare aktiviteter. En del av benen kom från gravar som söndergrävts och lagts i gropar, kanske i samband med nybegravningar. Det är troligt att jord grävts bort vid någon tidigare renovering och att gravarna därför hamnat i ytligt. Det skulle också kunna förklara varför fyndmängden var så pass liten. Gravarna överlagrades av stenfundamenten till kyrkans läktare. Därav kan slutsatsen dras att gravarna är äldre än slutet av 1770-talet. Gravarna kan antingen vara grävda på den medeltida kyrkogården eller i långhuset i en kyrka från senmedeltid- historisk tid.

Fynd av puts med rester av röd och svart färg antyder att kyrkan haft samma utbredning under förreformatorisk tid som den nuvarande 1700-tals kyrkan (även om målningar i många fall tillkommit även efter reformationen). I regionen slogs valv i kyrkorna under slutet av 1400-talet eller början av 1500-talet, kanske byggdes även Tuna kyrka ut under denna period. På en lantmäterikarta från tiden före kyrkans ombyggnad under slutet av 1770-talet finns kyrkan avbildad. Frågan är om kartbilden visar hur kyrkan såg ut eller om det är en schematisk bild? Den kristna runstenen som är inmurad i koret visar på stilmässiga grunder att åtminstone delar av befolkningen i Tuna varit kristnade under 1000-talets första hälft. Om det redan vid den tidpunkten funnits någon kyrka är okänt.

Inledning

I samband med att Tuna församling utförde upprustningar av fasaden och byte ut delar av golvet i långhuset ringde entreprenören Stig Olsson till Läns museet Västernorrland för att höra om det kunde vara av intresse att göra någon form av dokumentation medan golvet var öppnat. Efter genomgång av tidigare dokumentation och efter vidare diskussioner på Läns museets kulturmiljöavdelning framkom att det fanns flera frågor som kunde få sina svar vid en undersökning. Läns museets kulturmiljöavdelning genomförde därför en begränsad undersökning utan ekonomisk ersättning.

Syfte och metod

Den tidigare dokumentationen från 1928 års undersökning av kyrkan är kortfattad. När delar av kyrkan renoverades 2004 gavs ett nytt tillfälle att studera ombyggnader och tillbyggnader genom historien.

Ombyggnader kan visa på förändrande liturgiska traditioner och förändringar i befolkningens mängd. Äldre skriftligt material saknas om kyrkan och platsen. Länsstyrelsen bedömde därför att undersökningen kunde bidra till förståelsen av när området kristnades samt befolkningsutvecklingen i Tuna socken under medeltid. Undersökningen är också viktig därför att tillfälle för denna typ av studier inte ges så ofta i byggnader som fortfarande används.

Vid undersökningen av långhuset upprättades ett koordinatnät, orienterat i nord-syd efter kyrkorummet och som utgick från det öppnade golvet sydvästra del. Golvåsar och underlaget till trossbotten låg kvar vid undersökningen vilket gjorde att arbetet avsevärt försvårades. Grävenheterna uppdelades efter meterstora rutor så långt det var möjligt. Den uppgrävda jorden sållades i såll med 4 mm maskvidd. Vid undersökningens slutfas lades benmaterialet tillbaka i respektive meterruta. Anledningen till att benmaterialet lades tillbaka var att det inte fanns ekonomiska medel att utföra en osteologisk analys. Övrigt fyndmaterial tillvaratogs för katalogisering. Lämningarna under den öppnade golvytan ritades och fotograferades.

Äldre antikvariska uppgifter

Arvid Enqvist har sammanställt äldre uppgifter om fornlämningar i Medelpad, I samband med Tuna kyrka finns följande uppgifter upptagna (Enqvist 1943:98).

”Äre tunna silfwerpenningar hittade i en griff i Tuna kyrkiogårdh, som herr Erl. Probstén M:r Oloff Lidman Haf:r i sina giömor”(Teet 1683).

”År 1707 blewo på Tuna kyrkogård i Medelpad i en ättehög åtskillige mynt funna af häradshöfdingen Biörner” (Liljegren:Förteckning n:o 74).

”Runsten som sitter i Tuna kyrkomur rät wedh trapporne till predikstolen på norra sidan” (Teet 1683).

Stenen har redan då varit inmurad på nuvarande plats i östra korväggens norra del. I anslutning till stenen har alltså trappen till predikstolen varit belägen. Knappt 200 år senare skriver Sidenblad ”Finnes runstenen qvar är han överrappad” (Sidenblad 1868).

Den bevarade delen av ristningen är þrstin riti stin þin ...apur : sin : hakun markapi.

Algot Hellbom har i skriften Medelpads runstenar tolkat texten som Torsten reste sten den(na efter N N, f)ader sin Håkan märkte (ristade) (Hellbom 1966:64).

Runstenen är kristen och sannolikt från tidigare delen av 1000-talet. Detta innebär att området, i varje fall till vissa delar varit kristnade vid den tidpunkten. Förmodligen har då

även någon enklare form av träkyrka funnits i området men det är ännu så länge bara spekulationer.

Runstenen (Raä 4) i Tuna Kyrka. Foto Ola George.

Eva Wiséhn har skrivit om myntfynden från Tuna kyrkogård (Wiséhn 1991). En äldre avbildning (troligen av Nordal) av ett mynt som påträffades år 1707 visar ett Svealandsmynt, LL IB 5 b, präglad för ärkebiskopen i Uppsala ca 1190-1215 (Wiséhn 1991: 99). Myntet var ett av ett stort antal som hittades i en grav på Tuna kyrkogård. Typen är mycket sällsynt och finns bara registrerad i två exemplar på Kungliga myntkabinettet i Stockholm (Wiséhn 1991:102).

Ett myntfynd från 1731 gjordes vid Mårten Stenbergers undersökning av kyrkan år 1928. Myntet påträffades i en gravkammare (grav III) och var ett kopparmynt i valören 1 öre sm från Fredrik den I tid.

Både mynten som omtalas av Teet från 1683 och fynden från 1707 verkar vara funna i gravar ute på kyrkogården.

Wiséhn skriver med anledning av uppgiften att det rör sig om flera mynt "Det som förbryllar är, såvida det är en grav, att det tydligen rör sig om flera mynt. Oftast lade man inte ned mer än enstaka s.k. Charons-mynt, ett mynt som den döde skulle betala färden till dödsriket med. En sed som i övriga Europa uppkommit ungefär samtidigt med användandet av präglade mynt, och om var tämligen vanlig hos oss från förhistorisk tid ända fram till 1800-talet" (Wiséhn 1991:101).

På sockenstämma den 7 februari 1770 beslöt man att reparera den gamla kyrkan eller bygga en ny. Efter ytterliggare några års överläggningar stannade man för det senare alternativet, då gamla kyrkan var mörk och alldeles för trång (Sundberg 1938:30). Hülpers nämner i sin beskrivning av Tuna socken "Kyrkan av sten, mörk och trång, skall vara bland de äldre, har dock inga särdeles prydnader, utom några lämningar af Catholska tiden, såsom

processionsfana, rökelsekar, Maræ krona mm (Hülpers 1771:33).

Cornell beskrev de inventarier som fanns eller hade funnits i kyrkan. Här tas de medeltida upp: I kyrkan finns fragment av en dopfunt, höjd 60 cm, diameter 80 cm, - endast nedre delen av kupan samt ett stycke av foten äro bevarade. Den förras undersida prydes av från mitten utgående strålar i relief, den senare är fyrpassformig. Dopfuntslock, yttre diameter 71 cm, inre 57 cm och höjd 21 cm tillverkad av massiv furu i form av en mycket platt kon. Längs kanten löper en bård, bestående av en romansk akantusslinga. 1200-talet.

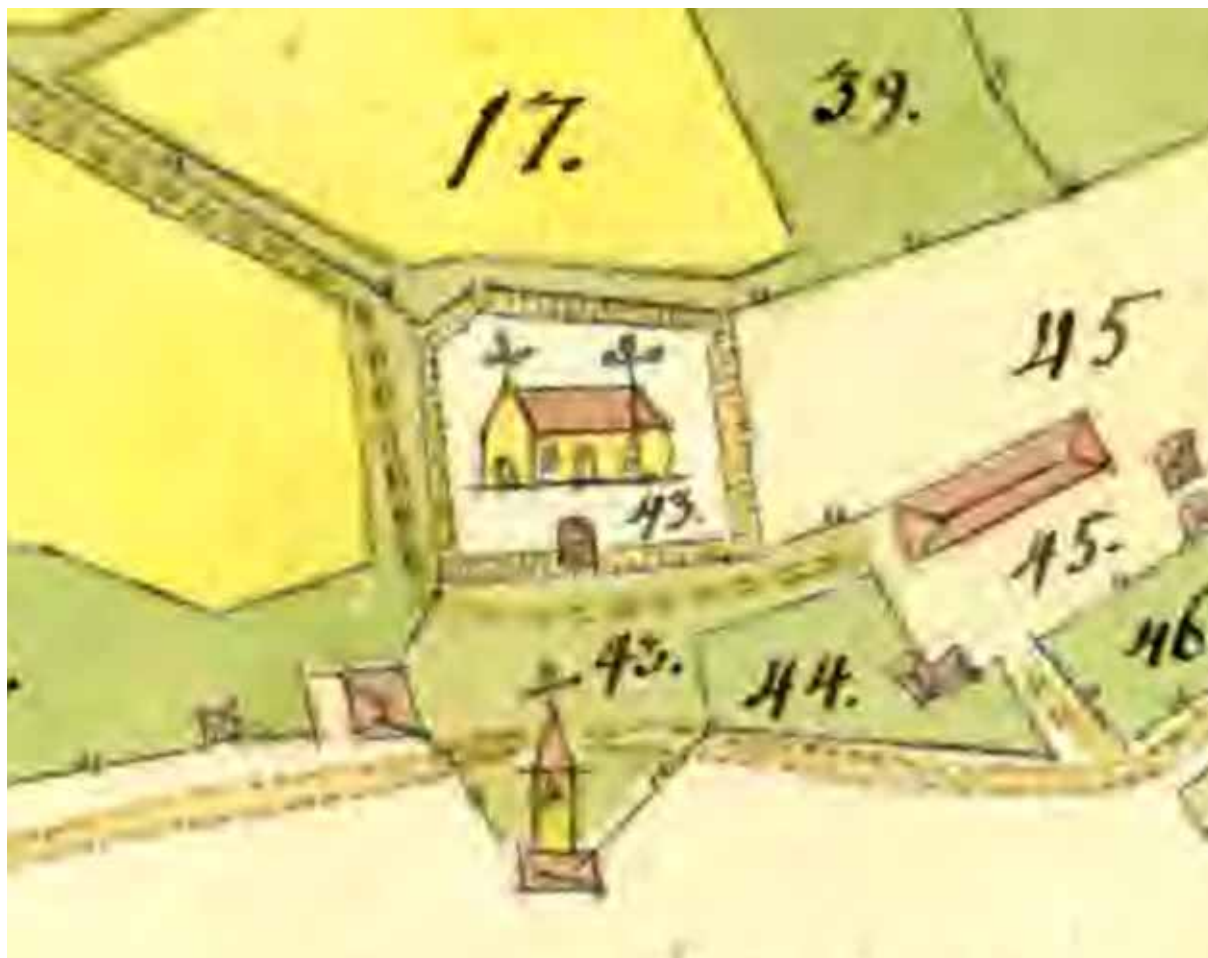

Dopfuntslocket från 1200- talet. Foto Ola George.

Ciborium (kalk med lock) av förgylld koppar svenskt arbete från 1300-talet. Sexkantig behållare med konisk, tornhuvformigt lock, som burit ett nu förkommet kors. Emaljerad platta (beslag från skrin el dyl) Limogesarbete från 1200-talets förra del. Mässhake av grön fasonerad sammet, granatäpplemönstrad från 1400-talets slut. Triumfkrucifix från 1400-talets förra del. (Cornell 1939: 311-317).

Torngrunden ska ha lagts år 1776 (Sundberg 1938:32). Tornet byggdes inte detta år, förmodligen på grund av att "kassabehållningen vid byggnadsårets ingång var så pass ringa"(Sundberg 1938:32). Tornet kom sedan inte att byggas förrän 1937. Kyrkan togs i bruk i advent 1777 efter ombyggnationen. 1778 byggdes sakristian (en sakristia är dock redan nämnd 1666).

I samband med restaureringen 1928 genomförde arkeologen Mårten Stenberger en kortare undersökning av kyrkan. Grundmurarna av en äldre kyrka påträffades då. Den äldre kyrkan har bestått av långhus samt smalare, rakslutet kor. Långhusets sydmur har av allt att döma kommit till användning i den nya kyrkans sydmur. Tre gravar där präster med familjer begravts påträffades i kyrkan. Gravhällarna är idag synliga i östra delen av långhuset och koret.

Arealavmätning och rågångskarta från 1774. Vapenhuset som nämns 1688 är ej inritat.

Undersökningens utförande

Undersökningen började med att ett koordinatsystem upprättades. Grävning och fyndinsamling gjordes i grävenheter på 1 kvadratmeter. Ytan rensas därefter för att få fram eventuella gravar, anläggningar och fynd. Jorden som grävdes bort forslades ut ur kyrkan med hjälp av skottkärra för att sedan sållas utomhus. De fynd som framkom vid sållningen lades i påsar med meterrutans beteckning. När rensningen fortskridit framträdde flera gravar med skelett i ursprungliga lägen och gropar med omrörda ben. Gravarna var störda av senare aktiviteter och ben låg spridda i markytan redan innan rensningen påbörjades. De ytligast liggande skeletten rensades fram och fotograferades. I en anläggning fanns tre kranier ihoplagda. Kranierna kom från söndergrävda eller omgrävda gravar. Vid undersökningen noterades att skeletten låg väldigt ytligt och endast täckta med tunnare jordlager. Möjligen har man tidigare grävt bort de översta jordlagret, något som skulle tyda på det är att mycket små mängder tegel och byggnadsrester påträffades. Ytan såg helt enkelt städad ut. Skeletten låg mellan 0,58-0,8 m under åsarnas överkant. Golvet i kyrkan är ungefär i samma nivå som markytan utanför kyrkan så även om ett tunnare jordlager grävts bort inne i kyrkan så har gravarna inte varit särskilt djupt nedgrävda. När undersökningen pågick diskuterades om gravarna var nedgrävda på kyrkogården väster om den medeltida kyrkogrunden eller om de hade varit nedgrävda inne i den yngre kyrkan.

En plan över undersökningsytan ritades för att sedan digitaliseras. På grund av tidsbrist undersöktes huvudsakligen ytan söder om mittgången. Ytan där golvet var borttaget

undersöktes med metalledetektor vilket försvårades av att golvvåsar och plankorna som burit trossbotten fanns kvar. Detta gjorde att rörligheten försvårades både vid metalledetektoranvändningen och arbetet i övrigt.

Under kyrkans golv finns en gång grävd för att göra det möjligt att utföra arbeten, höjden är dock inte större än att man måste krypa. Gången går från ytan där golvet öppnades och följer sedan kyrkans väggar. Gången är därför u-formad. I gången kunde det konstateras att det kulturpåverkade marklagret var tjockt (ca 0,5-0,8 m). Avståndet mellan golvvåsar och marken var uppskattningsvis ca 0,3 m. och i ytan fanns många ben. Det verkar därför som att Mårten Stenberger inte grävde så djupt vid undersökningen 1928. Delar av den äldre kyrkans långhus är därför troligen inte undersökta mer än ytligt. Vid den tidiga undersökningen påträffades ej heller särskilt många fynd vilket är ovanligt i medeltida kyrkor där exempelvis många mynt brukar påträffas.

Längs denna gång användes metalledetektor för att försöka hitta mynt som skulle kunna datera olika faser i kyrkorummet. Längst framme vid den murade graven (grav II) påträffades ett mynt från 1676. I övrigt gjordes inga fynd i gången.

Efter undersökningens slutförande övertäcktes benmaterialet av byggtreprenören med jordmassor som drogs ihop från kringliggande ytor. En fiberduk lades sedan över och täcktes därefter med sand. Diskussioner hade tidigare förts med församlingen om att påföra sand utifrån för att övertäcka benen men entreprenören hade inte underrättats om detta.

Södra delen av undersökningsområdet från nordöst. Foto Peter Persson.

Undersökningen besöktes av journalister från de lokala tidningarna och ett inslag fanns även med på de regionala nyhetsprogrammet i tv.

Anläggningsbeskrivningar

Anläggning 1. Benansamling. x 104,5 y 102,3. De ytligaste benen låg 66 cm under golvåsens överkant. Troligen har benen grävts upp ur en äldre grav då en ny grav grävts. Eventuellt kan benen ha flyttats i samband med att fundamentstenen till orgelläktarens pelare satts på plats. Utsträckningen på benansamlingen är ej klarlagd då hänsyn fick tas till orgelläktarens fundamentstenar vid grävningen.

Anläggning 1 från öst. Foto Ola George.

Anläggning 2. Grav. x 104,7 y 104,6. De ytligaste benen låg 61 cm under golvåsens överkant. I den sydöstra delen stack kistspikar från kistans botten upp (kistan var förmultnad). Den gravlagda var troligen en vuxen person av underarmbenets längd att döma. Kraniet var borta, kanske på grund av arbetena med stenfundamentet för orgelläktaren strax väster om graven. Möjligen kan kraniet ligga bland kranierna i anläggning 3. Även benen saknades då en grundare gång dragits genom dem.

Anläggning 2 från norr, i bildens högra del anläggning 3. Foto Ola George.

Anläggning 3. Benansamling. x 103,8 y 104,6. De ytligaste benen låg 58 cm under golvåsens överkant.

Benansamling i grop innehållande bland annat tre kranier.

Anläggning 3 fotad från öst. Foto Ola George.

Anläggning 4. Grav x 103,3 y 105,6. De ytligaste benen låg 80 cm under golvåsens överkant. Rester av kistan synliga.

Anläggning 5. Grav?. x 102,5 y 100,7. Ytan synlig 87 cm under golvåsens överkant. Nedgrävning synlig genom den bruna omrörda jorden som avtecknade sig mot den grå mjälan i ytterkanterna. Förmodligen en grav även om inga ben hittades då ytan inte grävdes så djupt.

Anläggning 6. x 102,9 y 102,8. De ytligaste benen låg 80 cm under golvåsens överkant. Graven verkar ha störts vid anläggandet av stenfundamentet till orgelläktaren. Rester av kistan synliga. Graven överlagrar anläggning 7.

Anläggning 6 från norr. Foto Peter Persson.

Anläggning 7. Grav. x 102,5 y 103,4. De ytligaste benen låg 95 cm under golvåsens överkant. Grav som störts vid anläggandet av anläggning 6.

Anläggning 7 från väst. Foto Peter Persson.

Anläggning 8. Grop? x 100,4 y 100. Grop som fyllts igen med bruk och mindre stenar. Möjligen grop till byggnadsställning som fyllts igen med byggnadsmaterial.

Anläggning 8 från öst. Foto Ola George.

Rutbeskrivningar

X 100 Y 100

Fynd av putsbruk, ben, bränd lera, tegelbit och glas.

17 bitar putsbruk som vägde 430,7 gr och fem tegelbitar på 143,5 gr kasserades vid fyndregistreringen.

X 100 Y 101

Fynd av tegel, putsbruk, bränd lera och glas. Fyra fragment tegel som vägde 23,5 gr, 8 bitar putsbruk som vägde 28,2 gr, fyra spikar varav åtminstone två kistspikar kasserades vid fyndregistreringen.

X 101 Y 100

Fynd av putsbruk, tegel och glas. 8 fragment tegel som vägde 24,5 gr, 2 bitar putsbruk som vägde 9 gr tillvaratogs ej vid fyndregistreringen.

X 102 Y 100

Fynd av putsbruk, tegel, glas och spik. 10 bitar putsbruk som vägde 180 gr, 2 bitar tegel med en vikt på 30,8 gr och en spik tillvaratogs ej vid fyndregistreringen.

X 102 Y 102

Fynd av tegel, kistspikar, bränd lera och grov spik.

3 spikar och 5 tegelfragment som vägde 7,8 gr kasserades vid fyndregistreringen.

X 102 Y 103

Fynd av tegel, bränd lera, putsbruk och kistspikar.

2 bitar tegel som vägde 12,5 gr och tre kistspikar kasserades vid fyndregistreringen.

X 103 Y 100

Fynd av putsbruk och tegel.

14 bitar putsbruk som vägde 341,1 gr och ett tegelfragment som vägde 10,8 gr kasserades vid fyndregistreringen.

X 103 Y 102

Fynd av tegel, putsbruk, bränd lera, sintrad lera, ben, kistspikar, slagg och huggen sandsten.

6 kistspikar, 12 bitar tegel som vägde 33,7 gr, 5 bitar bränd lera som vägde 4,4 gr kasserades vid fyndregistreringen.

X 103 Y 103

Fynd av tegelfragment och kistspikar. 12 tegelfragment som vägde 16,7 gr och tre kistspikar kasserades vid fyndregistreringen.

X 103 Y 104

Fynd av tegelfragment, bränd lera, sintrat material och kistspik.

1 kistspik, 3 tegelfragment som vägde 19 gr, 4 bitar bränd lera som vägde 3,3 gr kasserades vid fyndregistreringen.

.

X 103 Y 105

Fynd av putsbruk och bränd lera. 3 fragment putsbruk som vägde 1,5 gr och 3 bitar bränd lera som vägde 4,4 gr kasserades vid fyndregistreringen.

X 104 Y 100

Fynd av putsbruk, tegelfragment, sintrat material, bränd lera, glas och kopparsmälta. 2 bitar putsbruk som vägde 37 gr tillvaratogs ej vid fyndregistreringen.

X 104 Y 102

Fynd av tre spikar (kistspikar), tegelfragment, bränd lera, brända ben och putsbruk med släta vitkalkade ytor. 5 tegelfragment som vägde 18 gr, 3 bitar bränd lera som vägde 1,8 gr tillvaratogs ej vid fyndregistreringen.

X 104 y 104

Fynd av kistspikar, putsbruk, tegel, bränd lera, glas och sintrat material. 6 kistspikar, 7 bitar tegelfragment som vägde 36 gr, 5 bitar putsbruk som vägde 49,1 gr kasserades vid fyndregistreringen

X 104 Y 105

Fynd av putsbruk och ett ben som tillvaratogs av misstag (då benmaterialet annars återbegravdes i respektive meterruta). Putsbruk som vägde 160 gr kasserades vid fyndregistreringen.

Fyndmaterialet

Benmaterialet var väl bevarat men tillvaratogs inte utan återfördes till respektive fyndruta vid undersökningens slut. Några benfragment kom av misstag in på museet och därför fyndregistrerades de.

Putsbruket var av åtminstone två olika sorters sammansättning, en med grövre kornstorlekar och en med finare sandinblandning. Många bitar av putsbruket hade släta sidor som var vitkalkade, några hade sedan övermålat med en grå färg. Ett fåtal bitar hade spår av svart och röd färg målad på vitkalkningen. Bland tegelmaterialet påträffades inga hela tegelstenar utan bara fragment.

Bränd lera påträffades i ganska många rutor, vad leran använts till är oklart, ibland kan det möjligen röra sig om tegelfragment utan inblandning av magring. Flera bitar sintrad lera, brända ben, smidesslagg och en mindre (koppar)smälta påträffades. Dessa fynd kan vara äldre än kyrkobyggnaden. Spår av äldre aktiviteter nämns i rapporten från 1928, på ett par ställen på 0,75 m djup iakttogs obetydliga brandspår/linser av svart, kolblandad jord.

Att kistspikar påträffades är inte konstigt då många begravningar fanns inom den undersökta ytan. Bland de fragment av fönsterglas som hittades kan några eventuellt bära spår av bemålning. Ett kopparmynt från mitten av 1800-talet hittades norr om mittgången, ett annat mynt från 1676 hittades intill grav II under koret. Myntfynd är vanliga i kyrkor och förekommer under lång tid. Vid undersökningen 1928 påträffades ett 1 öring från 1731 i grav III.

Tolkning och diskussion

Den medeltida kyrkan som påträffades vid undersökningen 1928 har bedömts vara från 1200-talet.

Frågan inför undersökningarna år 2004 var hur kyrkan sett ut under senare delen av medeltiden fram till ombyggnaden på 1770-talet. 1200-talets lilla kyrka kan knappast ha

funnits under hela denna period utan det är högst troligt att den byggdes ut långt före 1700-talet. Befolkningen under historisk tid kan knappast ha rymts i 1200-tals kyrkan med de invändiga måtten 7,5 x ca 7 m i långhuset. Befolkningstalet för Tuna socken år 1750 var enligt demografiska databasen, Umeå universitet 711 personer.

Om den medeltida kyrkan (med långhusets area på omkring 52,5 m²) användes under mitten av 1700-talet skulle drygt 13,5 församlingsbor ha trängts per m² (även om långt ifrån alla befann sig i kyrkan vid samma tillfälle). Om man antar att kyrkorummet i tidig historisk tid haft samma utbredning som nu (omkring 11,5 x 19 m) skulle befolkningstätheten ha varit 3,25 personer per m².

I regionen slogs valv i kyrkorna under slutet av 1400-talet eller början av 1500-talet (Hjördis Ek på Läns museet Västernorrland). Det är troligt att även Tuna kyrka byggdes ut och valvslogs under denna tid. Den arkeologiska undersökningen 2004 i västra delen av långhuset kunde inte påvisa någon byggnadsfas mellan den medeltida och den nutida kyrkan (som byggdes om på 1770-talet).

I rapporten från 1928 nämns fyndet av formtegel i den östligaste gravens (grav III) fyllning. Stenberger ansåg att detta antydde att den rivna medeltida kyrkan varit försedd med tegelvalv (Stenberger 1928: 4). Gravarna anlades dock under 1700-talet och formteglet som hamnade i gravfyllningen kan vara från ett senare skede.

Ett problem med de påträffade gravarna är deras dateringar. Antingen har de anlagts under medeltiden på kyrkogården väster om den lilla medeltida kyrkan eller så har de anlagts inne i långhuset i den senare större kyrkan. Undersökningen kunde inte ge svar på denna fråga. Gravarna är dock äldre än stenfundamenten till läktaren. Läktaren omtalas under slutet av 1600-talet men om den hade samma storlek och utbredning då som den nuvarande (som troligen byggdes när kyrkan gjordes om under 1770-talet) är inte känt. Begravningarna i långhusets västra del har alltså ägt rum innan 1770-talet.

Enligt Ann-Catrin Bonnier vid Riksantikvarieämbetet (muntligen) är det troligt att hela långhuset kan ha använts för begravingar även om det varierat från plats till plats och olika tider. Mot slutet av 1700-talet infördes regler mot begraving i kyrkor men på vissa håll begravde man in på 1800-talet.

Gravarna var mycket ytliga men det kan bero på att jord grävts bort kanske i samband med arbetena 1928 eller i samband med att stenfundamenten till läktaren och andra golvarbeten utfördes under 1700-talet. Det skulle också förklara den ringa mängden fynd.

Hülpers nämner i sin beskrivning av Tuna socken "Kyrkan av sten, mörk och trång, skall wara bland de äldre (Hülpers 1771) . Vid bygget eller snarare ombyggnaden av Tuna kyrka år 1776-78 ökades troligen fönstrens storlek för att få kyrkan ljusare. Möjligen uppfördes även en större läktare vid tillfället för att ge bättre utrymme.

På fönsterkarmarna i koret finns årtalen 1734 och 1928 angivna (enligt kyrkoherde Gunnar Orelund) vilket kan ange tidpunkterna för renoveringar. Att koret haft samma utbredning 1734 som idag och redan tidigare under slutet av 1600-talet antyds även av runstenens placering som omnämndes av Tett 1683.

En viktig uppgift i framtiden är att försöka finna resterna av vapenhusets grund. År 1688 omnämns vapenhusets spånande (Cornell 1939:307). Vapenhusets läge längs den södra långväggen kan visa hur kyrkan varit utformad under 1600-talet.

Takstolarnas ålder kan möjligen ge information om när kyrkan fick sin nuvarande utbredning. Om golvet i långhuset över den medeltida kyrkan bryts upp i framtiden är det viktigt att en undersökning genomförs då stora delar av långhuset troligen är intakta.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-10548-04

Länsmuseets dnr: 2004/489

Län: Västernorrland

Landskap: Medelpad

Kommun: Sundsvall

Socken: Tuna

Fastighet: Tuna Prästbord

Kartblad: 17 H 2c

Belägenhet angivet i rikets nät: X 6913 450 Y 1565 300

Koordinatsystemet utgående från golvöppningens sydvästra hörn och orienterat i nord-syd efter kyrkorummet

Nivå över havet 35 m

Undersökningstid 20, 22, 27, 29,30/9 samt 4/10-2004.

Personal: Grävningsledare Ola George, arkeologerna Pia Nyqvist, Peter Persson och Maria Nordlund, Lars Karlsson från Borgsjö hembygdsförening samt studenter från

Mittuniversitetets arkeologikurs Andreas Söderlund. Tiina Oikari och Jenny Eriksson.

Rapportsammanställning: Ola George

Fynden konserverades av Stiftelsen föremålsvård i Kiruna.

Dokumentationsmaterial i form av ritningar, konserveringsrapport, fotografier mm förvaras på Länsmuseet Västernorrland.

Referenser

Cornell, H och Rappe, A. Tuna kyrka. Sveriges kyrkor. Medelpad. Stockholm 1939.

Enqvist, A. 1943. Det gamla Medelpad nr 1. Äldre systematiska inventeringar av Medelpads fornminnen. Sundsvall.

Hellbom, A. 1966. Medelpads runstenar. Stockholm.

Hülpers, A. 1771. Samlingar til beskrivning öfwer Norrland. Medelpad 1771. Ångermanland 1780. Umeå 1985.

Liljegren, J. G. 1830. Strödda anteckningar om fynd i svensk jord med dertill hörande förteckning. KVHAA handlingar 13. Stockholm.

Teet, E. 1683-84. Medelpad. Rannsakingar efter antikviteter. Band 1. Stockholm 1960.

Sidenbladh, K. 1869. Antikvarisk tidskrift för Sverige. Del 2.

Stenberger, M. 1928. Redogörelse för undersökning av gravar och äldre byggnadsrester i Tuna kyrka, Medelpad.

Sundberg, C. 1938. Tuna kyrka och dess tornbyggnad. Medelpad. Medelpads hembygdsförbunds årsbok 1938.

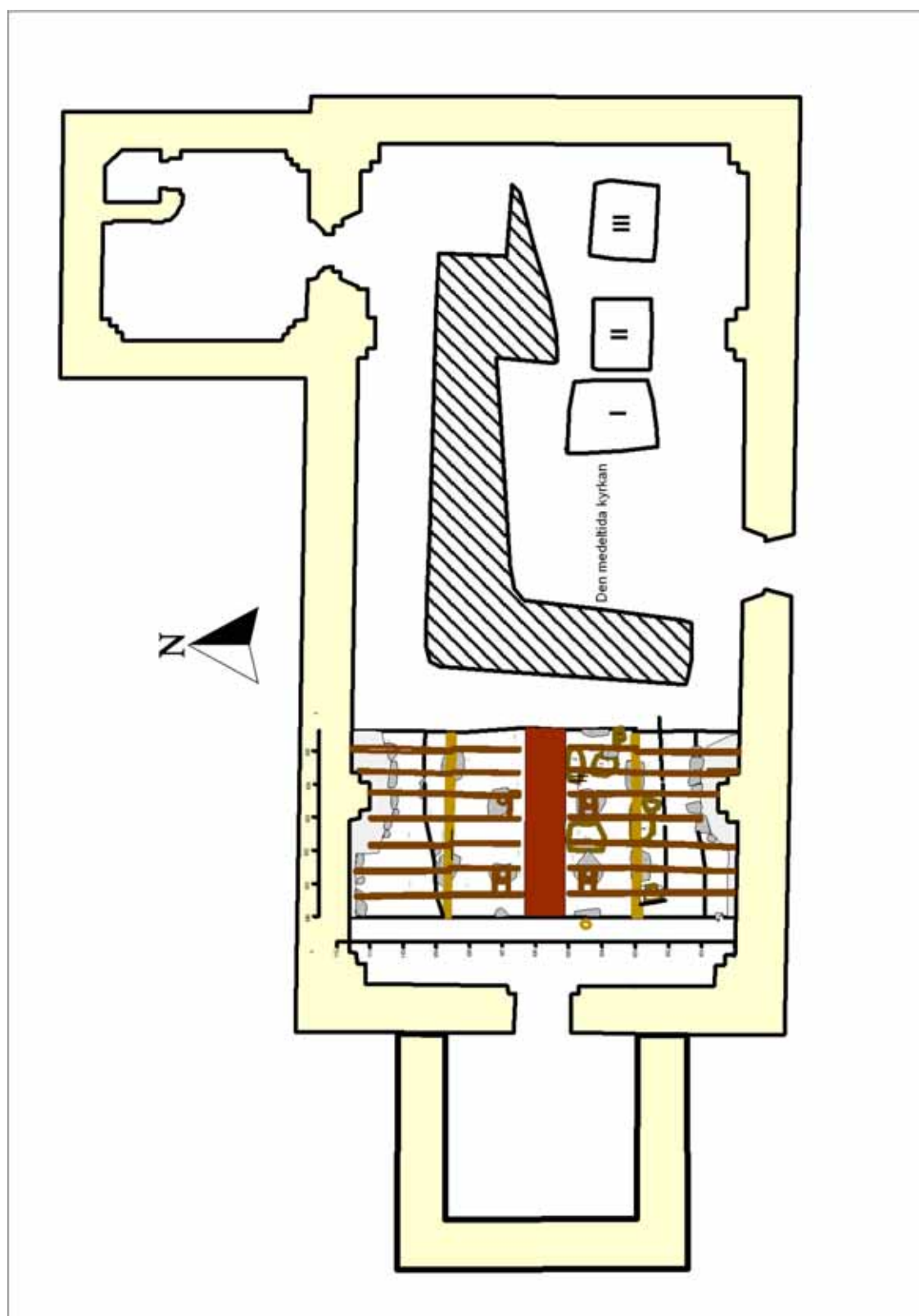
Wiséhn, E. 1991. Ett myntfynd från Tuna kyrkogård i Medelpad. Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad. Nr 6 Augusti 1991.

Bilaga 1. Fyndlista

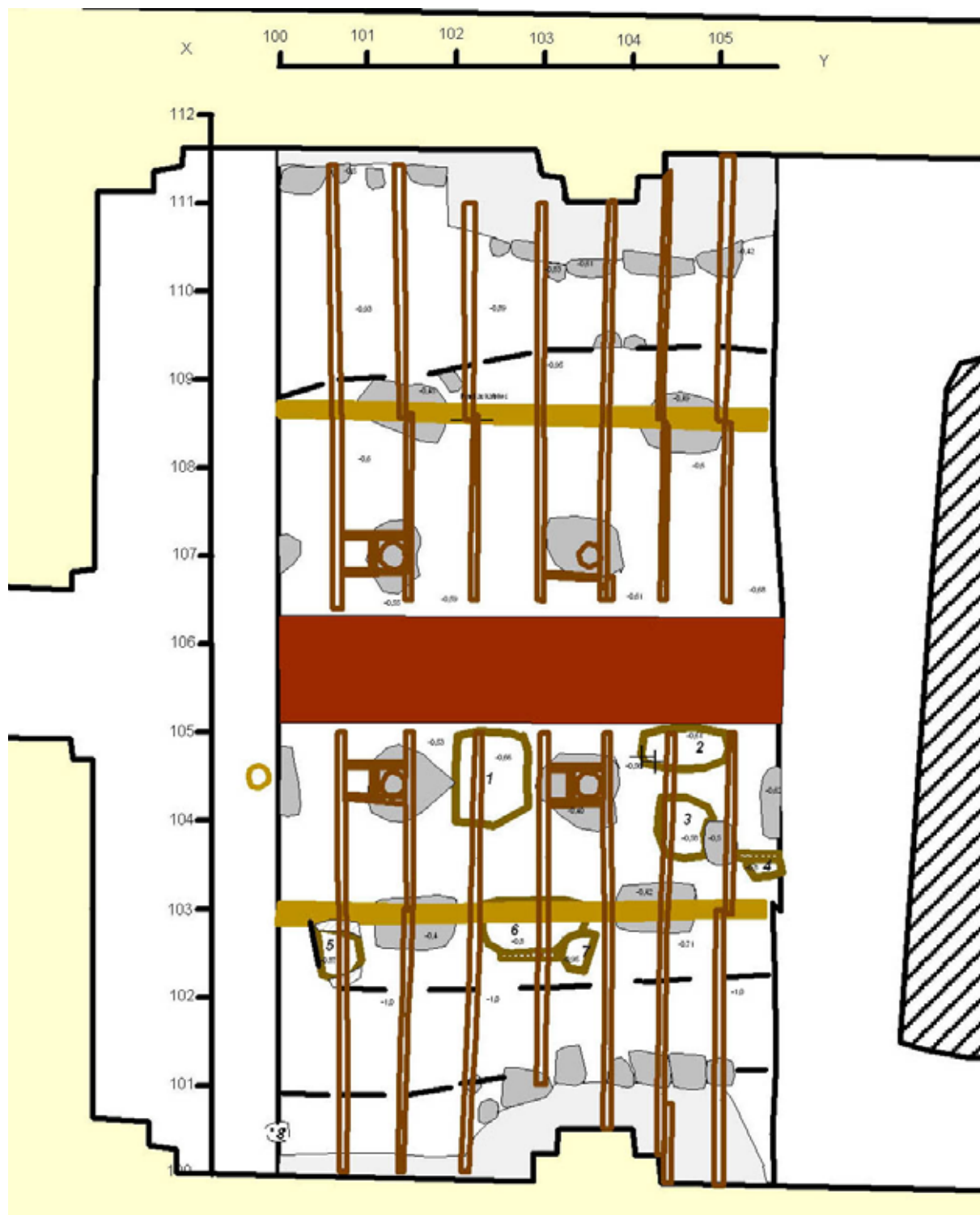
Fynd nr	Typ	X	Y	Antal	Vikt	Storlek	Kommentar
1	Mynt	106,9	101,65		8,7	29 mm i diam	5 öre 1858
2	Mynt				8,2	26,3 mm i diam	1/6 öre 1676 Funnen framför gravkammare II (under koret) 21 m ö om x 101 y 100 1,4 m norr om den grävda öst-västliga gången
3	Putsbruk	104	105	6	72		En bit med slätputsad sida
4	Ben	104	105	1	2,9		
5	Putsbruk	104	102	3	7		Alla med slätputsade sidor
6	Brända ben	104	102	3	1		
7	Putsbruk	101	100	3	24,3		Två bitar med slätputsade vitkalkade ytor , varav en yta ev målad
8	Glas	101	100	1	1,2		
9	Putsbruk	102	100	2	66,8		En bit med slätputsad vitkalkad sida
10	Glas	102	100	1	1,8		
11	Putsbruk	104	100	5	101,8		Fyra av bitarna med slätputsade och vitkalkade ytor , varav två ev målade
12	Kopparsmälta	104	100	1	9,3		
13	Sintrat material	104	100	3	2,1		
14	Glas	104	100	4	5,4		
15	Tegelfragment	104	100	1	23,6		
16	Bränd lera	104	100	5	21,9		
17	Tegel	100	101	1	234,2		
18	Glas	100	101	1	0,7		
19	Bränd lera	100	101	1	12,7		
20	Putsbruk	100	101	4	13,7		Två bitar med slätputsade och vitkalkade ytor
21	Putsbruk	100	100	22	853,3		Slätputsade och vitkalkade ytor, en del med grå målning en bit med röd färg.

22	Ben	100	100	1	1,4		Två mindre spår synliga
23	Glas	100	100	1	0,7		
24	Bränd lera	100	100	1	2,3		
25	Bränd lera	103	105	1	7,1		Två plana ytor
26	Bränd lera	103	104	2	13,2		
27	Sintrat material	103	104	1	1,7		
28	Katekes	108,55	101,20	1	22,7		Påträffades mellan golvvåsar
29	Tegelfragment	102	102	1	55,2		
30	Bränd lera	102	102	3	7,2		
31	Spik	102	102	1	187,1		Skalle 45-48 mm i diam, tjocklek 13 x 14 mm, längd 105 mm trots att den är av
32	Huggen sandsten	103	102	1	192,2		26 mm tjock, femkantig
33	Slagg	103	102	1	10,4		Smidesslagg
34	Ben	103	102	5	2,6		
35	Bränd lera	103	102	1	0,5		
36	Sintrad lera	103	102	1	0,2		
37	Tegel	103	102	1	16,2		
38	Putsbruk	103	102	2	29,2		En bit med slätputsad vitkalkad sida som sedan målats med svart färg
39	Bränd lera	102	103	1	25,1		
40	Putsbruk	102	103	1	3,8		Bit med slätputsad vitkalkad yta, sedan överdragen med något grått
41	Putsbruk	104	104	7	121,5		Slätputsade och vitkalkade ytor, en del med gråaktig yta ovan det vitkalkade en bit med röd och svart målning.
42	Glas	104	104	4	5,3		Några bitar bär ev spår av målning
43	Bränd lera	104	104	1	6,8		
44	Sintrat material	104	104	1	0,7		
45	Putsbruk	103	100	5	189,6		En bit med slätputsad vitkalkad sida. En bit utgörs av kalksten
46	Tegel	100	100	1	108,0		

Bilaga 2. Planer

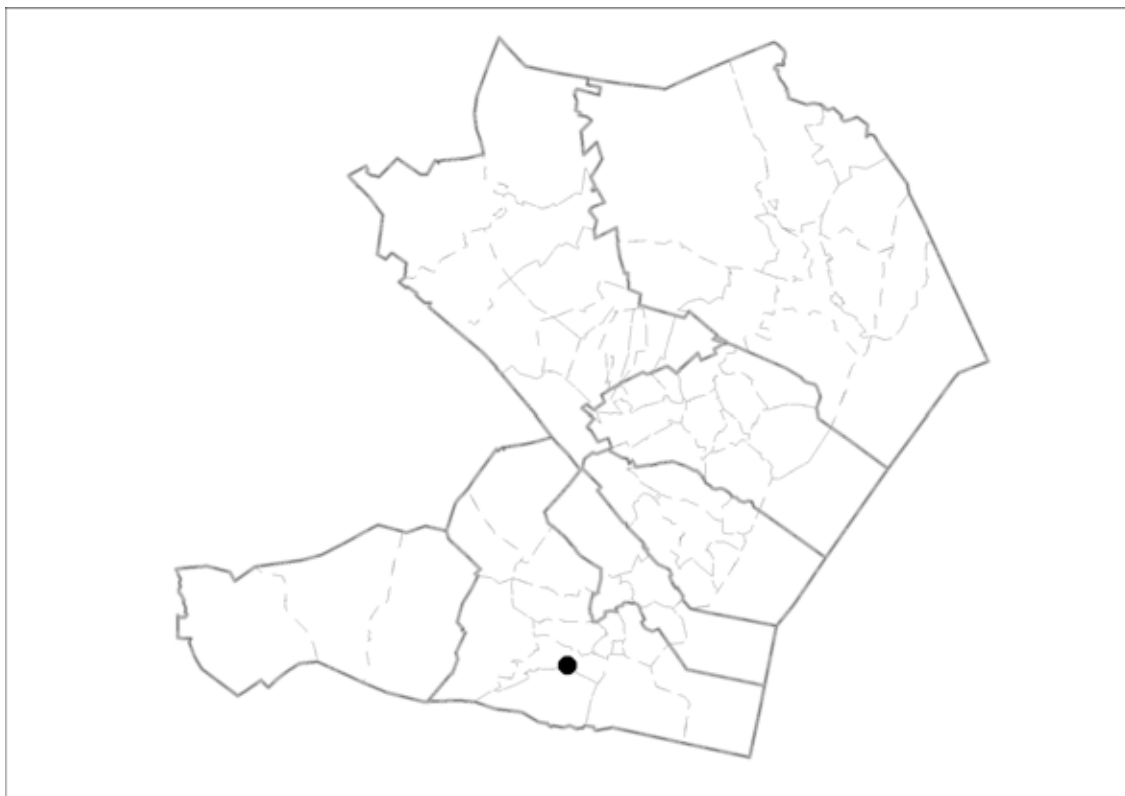

Plan över Tuna kyrka med den medeltida kyrkan och undersökningen i västra delen av långhuset redovisade.

Plan över anläggningar i västra delen av långhuset.

Bilaga 3. Kartor

Platsen för Tuna kyrka markerad med den svarta punkten.

Platsen för kyrkan markerad med pilen.

Bilaga 4. Fotolistor

Foto Ola George

Fotonr	Beskrivning	Foto från
1	Undersökningsyta söder om mittgången	Nordväst
2	Undersökningsyta söder om mittgången	Nordväst
3	Runstenen i koret	Väst
4	Grav i ruta x 104 y 104 och till höger benansamling i x 103 y 104	Öst
5	Benansamling med tre skallar i rutan x 103 y 104	Öst
6	Grav i rutan x 102 y 102	Väst
7	Omrörda ben under framgrävning i rutan x 104 y 102	Öst
8	Dopfuntslock	
9	Den äldre dörren in till sakristian	Syd
10	Anläggning 8 igenfylld grop med bruk och sten i ruta x 100 y 100	Öst
11	Grav med skelett i ursprungligt läge i ruta x 102 y 102	Norr
12	Grav med skelett i ursprungligt läge i ruta x 102 y 102	Norr
13	Grav ruta x 105 y 104	Norr

Foto Peter Persson

Fotonr	Beskrivning	Foto från
1	Östra delen av undersökningsytan söder om mittgången	Norr
2	Västra delen av undersökningsytan söder om mittgången	Norr
3	Östra delen av undersökningsytan norr om mittgången	Söder
4	Västra delen av undersökningsytan norr om mittgången	Söder
5	Runstenen i koret	
6	Området vid anläggning 2 och 3	Norr
7	Anläggning 3	Öst
8	Anläggning 3	Norr
9	Del av barnkranium vid koordinaterna x 104 y 103	Norr
10	Anläggning 2	Öst
11	Anläggning 3	Öst
12	Anläggning 2	
13	Östra delen av undersökningsytan söder om mittgången med anl 3	Norr
14	Anläggning 3	Öst
15	Anläggning 2	Söder
16	Anläggning 6	Söder
17	Anläggning 6	Söder
18	Mynt	
19	Mynt	
20	Anläggning 1	Norr
21	Anläggning 1	Norr
22	Anläggning 6 i bildens övre del	Nordväst
23	Kranium i ruta x 103 y 102	Söder
24	Anläggning 7 smalben och vristben överlagrat av anläggning 6	Öst
25	Underkäke	
26	Underkäke	
27	Underkäke	
28	Anläggning 3 i förgrunden, anläggning 2 i bakgrunden	Söder
29	Området mellan grav II och grav III fotat från utrymme under	Norr

	sakristian	
30	Anläggning 6	Norr
31	Anläggning 6	Söder
32	Anläggning 6	Söder
33	Övergången mellan anläggning 6 och 7	Väst
34	Anläggning 6 med södra delen av kistan synlig i profilen	Norr
35	Anläggning 6 med södra delen av kistan synlig	Söder
36	Anläggning 6 med södra delen av kistan synlig	Norr
37	Arbetsbild	
38	Anläggning 6 höger underarm och hand	Norr
39	Översiktsbild	Nordväst
40	Översiktsbild söder om mittgången	Norr
41	Översiktsbild söder om mittgången	Norr

Foto Lars Karlsson

Fotonr	Beskrivning	Foto från
1	Dopfuntsloket	
2	Dopfuntsloket	
3	Dörren till sakristian	
4	Anläggning 1	Öster
5	Anläggning 2	Öster
6	Anläggning 3	Öster
7	Arbetsbild	
8	Krypning i gången under kyrkan	
9	Gången mellan Grav I och II	
10	Norra väggen på grav II	
11	Inskription på golvås	
12	Inskription på golvås	

Bilaga 5 Museets hemsida

Aktuellt

Vad döljer sig under golvet i Tuna kyrka?

2004.10.01

Ola George ☎ 0611-886 79 ✉ ola.george@ylm.se

Det håller arkeologer från läns museet som bäst på att undersöka. Golvbjälkarna under orgelläktaren ska bytas och i samband med att golvet nu tagits upp har museet fått den unika möjligheten att undersöka vad som finns därunder.

Den nuvarande kyrkan är uppförd på 1700-talet på samma plats som en tidigare kyrka från 1200-talet. Lämningarna efter denna stenkyrka undersöktes när golvet i kyrkan öppnades på 1920-talet. Någon kunskap om hur kyrkan sett ut under den mellanliggande perioden finns däremot inte och den utgrävning som nu pågår ska förhoppningsvis kunna ge ledtrådar om detta.

Området under läktaren låg under medeltiden väster om kyrkan och fungerade som kyrkogård. Skeletten som nu hittas under golvet är därför många. De flesta benen ligger sammanblandade, omrörda av olika byggnadsarbeten genom åren lopp. Alla skelettdelar kommer att läggas tillbaka när undersökningen är klar. Övriga fynd är bitar av puts, en del har eventuellt rester av bemålning. Förmodligen härrör de från slutet av 1400-talet, början av 1500-talet.

Den nya kyrkan, byggd efter ritningar av Daniel Hagman, invigdes 1778. Tornet tillkom så sent som 1937. Från den gamla kyrkan, vars klockstapel från 1746 kvarstår, har ett flertalet inventarier bevarats, bl. a ett triumfkrucifix.

Som byggarbetare är det inte ofta man får första parkett till ett arkeologiskt utgrävningsområde. Det känns speciellt för Lars-Inge Lodin och hans arbetskamrater.
Foto: Mårten Englin

Tuna kyrka har skelett i garderoben

MATFORS 2004-09-23 [03:00]

Under Tuna kyrka har en del gamla församlingsbor sitt sista vilorum.

De begravdes där innan den nuvarande kyrkan byggdes i slutet av 1700-talet. Nu grävs platsen ut av arkeologer i samband med att golvet renoveras.

I Tunabygden har männi-skor bott sedan den tid då de begravde sina döda i rösen och högar i stället för på kyrkogårdar.

Den första kristna kyrkan på platsen var en romansk stenbyggnad från 1200-talet. Den följdes troligen av en större medeltidskyrka, och när den nuvarande Tuna kyrka var klar för invigning 1778 stod den på samma vigda område där döda från flera sekler lagts till vila.

Mycket ben

Under sommaren har byggföretaget Rotab brutit upp golvet under orgelläktaren. Det har drabbats av fuktskador efter att tornet byggdes om för länge sedan och den naturliga ventilationen i kyrkan påverkades. Under golvet låg som väntat en hel del mänskliga kvar-levor.

– Det måste ha varit en gammal begravningsplats här, eftersom det är så mycket ben, säger kyrkvaktmästare Per-Arne Qvist.

Innan byggarbetarna bröt upp golvet kröp de in under kyrkan via mindre öppningar för att rekognosera. Under gammalt byggmaterial efter tidigare renoveringar stötte de redan där på ben och skallar. Det var en speciell känsla, inte minst då lampan slocknade för Lars-Inge Lodin och han var ensam med skeletten i mörkret.

Läggs sedan tillbaka

Nu när golvet ändå är borta passar läns museets arkeologer på att gräva ut platsen. De lyfter på ett jordlager på några decimeter, bär ut jorden och sållar den. Förutom ben är mynt och kanske något smycke det man vanligen stöter på i sådana sammanhang.

Därefter läggs kvarlevorna tillbaka, och när det nya golvet är på plats märker dagens kyrkobesökare ingen skillnad mot förr. Men kanske är de mer medvetna om att de har förfäder under sina fötter.

Benresterna ligger inte särskilt prydligt. Troligen har de flyttats under tidigare ombyggnationer och sedan lagts tillbaka huller om buller.

– Det blir besvärligt på uppståndelsens dag, säger Per-Arne Qvist.

Susanne Holmlund

